

Prosjektskisse – Tysfjordsaken

Oppdrag til Fylkesmannen i Nordland – Tysfjord

Det vises til brev av 16.juni 2017, hvor Kommunal- og moderniseringsdepartementet ber Fylkesmannen i Nordland om å utarbeide et forslag til en plan for oppfølgingstiltak etter overgrepssakene i Tysfjord innen 23.juni 2017.

I opprinnelig prosjektskisse, av 23.06.2017, ble det lagt vekt på at den måtte betraktes som en foreløpig skisse. Dette ettersom den korte tidsfristen Fylkesmannen fikk la begrensninger på mulighetene for å kunne involvere eksterne aktører i planleggingen, og da i særdeleshet Tysfjord kommune selv.

Kommunene Tysfjord og Hamarøy har nå, gjennom de ulike delprosjektgruppene, gitt sine innspill til prosjektskissen. I tillegg har også blant annet Sametinget, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet gitt innspill og prosjektskissen er blitt noe justert på bakgrunn av disse.

I det følgende presenteres justert prosjektskisse.

Bakgrunn

Tysfjord kommune har hatt utfordringer med avdekking av en rekke seksuelle overgrep. Disse har i stor grad foregått innenfor rammene av en taushetskultur med begrenset sjanse for å bli avslørt og straffeforfulgt. I juni 2016 skjedde imidlertid flere ting som utfordret denne taushetskulturen:

- 1 Reportasje i VG Helg lørdag den 11.juni 2016, der en rekke personer i Tysfjord fortalte om seksuelle overgrep, samt etterfølgende artikler i flere medier.
- 2 Enstemmig uttalelse fra Tysfjord kommune, jf. kommunestyremøte den 22.6.2016:

«Tysfjord kommune vil beklage overfor ofrene som har opplevd overgrep. Tysfjord kommune erkjenner at dette er en utfordring for hele Tysfjord-samfunnet og vil ta avstand fra uttalelser som utpeker enkelte grupper og miljøer i kommunen. Tysfjord kommune ser behov for at vi trenger eksternt hjelp i det pågående arbeidet. Tysfjord kommune vil starte arbeide med en forebyggende plan mot alle former for overgrep.»

- 3 Flere reportasjer i ulike medier om seksuelle overgrep i Tysfjord kommune etter VG-artikkelen i juni 2016.

- 4 Til andre fordeling skjønnsmidler 2017 (søknadsfrist 01.02.2017) leverte kommunen en søknad om skjønnsmidler på et prosjekt som omhandlet forebygging av vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom.
- 5 Høsten 2016 ble det åpnet tilsyn med meldeplikten og barnevernets arbeid med meldinger i kommunen på bakgrunn av medieoppslagene. Tilsynet konkluderte med to lovbrudd:
 - Tysfjord kommune som skoleeier, har ikke et system for å vurdere og følge opp kravene i skolens meldeplikt til barneverntjenesten. (Brudd på opplæringsloven §§ 13-10 og 15-3.)
 - Tysfjord kommune som barnehagemyndighet, påser ikke at barnehagene drives i samsvar med regelverket. (Brudd på barnehageloven §§ 8 og 22.)
- 6 I forbindelse med tilsynet fant Fylkesmannen en rekke forbedringsområder knyttet til kommunens styring, blant annet at det er behov for bedre rutiner for tverrfaglig samarbeid. Dette viste seg i arbeidet etter medieoppslagene, der de enkelte tjenestene iverksatte hensiktsmessige tiltak, men tiltakene bar lite preg av systematikk og samordning.
- 7 14.juni 2017 arrangerte KMD et møte om situasjonen i Tysfjord mellom Tysfjord kommune og en rekke aktører som kan være bidragsytere for å håndtere situasjonen.
- 8 19.juni 2017 mottok Fylkesmannen i Nordland et oppdragsbrev fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet der det ble bedt om at Fylkesmannen koordinerer arbeidet med å følge opp situasjonen- og arbeidet med å forebygge vold og overgrep i fremtiden i Tysfjord. I første omgang ble det bedt om at Fylkesmannen utarbeider et forslag til en plan for oppfølgingstiltak.

Søknad om skjønnsmidler fra Tysfjord kommune

I det følgende redegjøres det for hovedpunktene i Tysfjord kommunes søknad om skjønnsmidler til 2. fordeling 2017.

1 Oppfølging av offer

Kommunen må ha et spesielt fokus på å ha et godt beredskapsapparat for å ta i mot henvendelser fra offer og andre berørte i periodene rundt rettssaker, slik at de kan få kanalisert disse videre i hjelpeapparatet. I dette arbeidet vurderes Tysfjord å ha behov for assistanse fra større fagmiljø i nabokommuner.

Det bør utarbeides gode rutiner for "førstehjelp" til de som utsettes for vold og overgrep. Det anses som viktig at en kommer i posisjon til å hjelpe barnet til å føle at det har vært riktig å si ifra og så tidlig som mulig skjønne at det ikke er barnet som er skyld i at vold og overgrep har funnet sted.

Videre bør en utvikle tradisjoner og rutiner for langsiktig oppfølging av personer som har vært utsatt for vold og overgrep. Dette er særdeles viktig for disse barna og ungdommers mentale helse i tillegg til at det kanskje er her den viktigste forebyggingen ligger – de som har vært utsatt for vold og overgrep skal ikke selv bli overgripere. Det helsemessige aspektet er åpenbart også i et langsiktig perspektiv – de som følges godt opp her skal fremstå som friske voksne.

I denne delen av prosjektet bør en også ha spesielt fokus på funksjonshemmede barn og unge. Kognitive funksjonshemminger gjør barn spesielt sårbare.

2 Generell opplysning og samfunnsbevissthet

Her tenkes det at kommunen skal spre kunnskap om vold og seksuelle overgrep i lokalsamfunnet gjennom artikler i media, foredrag blant foreldre i barnehager og skoler samt gjennom tilbudet som gis i helsestasjon og på legekantor. Kommunen bør arbeide parallelt med å utvikle et kurs for idrettsledere og andre som leder frivillig arbeid med og for barn og unge. Målsettingen med kurset er å bevisstgjøre frivillige ledere innenfor idretten, og øvrige tilbud til barn og unge, den sentrale rollen de har i et forebyggende folkehelseperspektiv blant barn og unge i kommunen. I dette kurset er det naturlig å også flette inn informasjon av holdningsskapende karakter om seksualitet.

I prosjektet må det gjøres en definisjon av hva som faller inn under begrepet seksuelle overgrep. For eksempel vil det være vesentlig at unge gutter vet hva som regnes som voldtekt og hva som ikke gjør det.

I denne delen inngår det også en grundig kompetanseoppbygging blant de som skal jobbe med barn og unge. Det er avgjørende at fagfolk er trygg på hva en skal se etter hos barn som har vært utsatt for overgrep og hvordan de skal reagere når de blir kjent med mistanke om overgrep.

3 Opplæring av barn og unge

Her bør kommunen planlegge å gå inn i alle barnehager med et undervisningsopplegg som har som mål å lære barn å sette grenser for egen kropp og hva som er greit at voksne gjør med kroppen deres. De skal kunne skille mellom god og ikke god berøring. De skal også kunne si fra hvis de selv blir utsatt for "ikke god berøring" og endelig skal de kunne si ifra hvis de vet eller mistenker at andre barn utsettes for "ikke god berøring". Det bør inngås avtale med en barnehage om å være med og det kan være aktuelt å utvide med flere etter hvert som en vinner erfaring.

Det bør også planlegges å utvikle et undervisningsopplegg for et klassetrinn innenfor seksualkunnskap. Det tenkes at det bør gis undervisning i minst 1 time pr uke i minst ½ år. Undervisningen skal gi grunnleggende kunnskap i anatomi/fysiologi. Videre hva som er lov å gjøre og hva som ikke er lov å gjøre. Hva er det følelsesmessige grunnlaget for seksualitet og hva er det greit at man gjør og føler. Hva kan skade andre osv. Gjennom å gi god opplæring tenker en at en kan gjøre de unge trygg på seg selv og sin seksualitet og derved redusere risikoen for at de blir overgripere senere. Noen vil også kunne oppnå trygghet til å kunne si fra om vold og overgrep som har vært rettet mot dem selv slik at de kan få adekvat hjelp.

4 Juridisk system

Her tenkes at kommunen utvikle gode rutiner for mottak av meldinger i barnevernet samt for veiledning til de som ønsker å melde fra om kritikkverdige forhold. Det kan være fokus på å utfordre eksisterende holdninger og oppfatninger som kan svekke rettsikkerheten til barn og ungdom. Det bør også bli et særlig fokus på å utvikle et godt og trygt samarbeid med politi og påtalemyndighet. Kommunens oppfatning er at det i dag er mer tilfeldig om det jobbes godt nok i slike saker slik at det kan fremmes en tiltale som fører til dom og straff av overgripere.

Fylkesmannens vurdering og forslag

Fylkesmannen i Nordland vurderer hovedpunktene søknaden som et godt utgangspunkt for oppfølgingstiltak og vil i det følgende ytterligere konkretisere og supplere denne søknaden.

Innledning

Tysfjord kommunes evne til alene å kunne håndtere situasjonen vedrørende de seksuelle overgrepene må også sees i sammenheng med den totale belastningen den kommunale organisasjonen for tiden må bære, blant annet:

- Den økonomiske situasjonen: kommunen er i en kritisk økonomisk situasjon med store akkumulerte underskudd.
- Den administrative situasjonen: øverste administrative leder er konstituert i rollen etter at rådmannen i mai 2017 fratradte sin stilling.
- Kommunereformen; Tysfjord kommune skal i perioden frem til 01.01.2020 gjennomgå en delingsprosess, hvorpå de respektive delene skal gjennomføre en sammenslåingsprosess med og inngå i to nye kommuner. Disse prosessene vil bli svært arbeidskrevende både for politisk og administrativt nivå.

Med kommunens totale belastning og pressede kapasitet som bakteppe, anbefaler Fylkesmannen at oppfølgingstiltakene organiseres som et prosjekt hvor Fylkesmannen er koordinator og leder styringsgruppen. Innretningen og organiseringen av prosjektet må legges til rette for muligheten til å følge to hovedspor:

1. Den akutte situasjonen: Beredskap, oppfølging og tilbud om hjelp til ofre og andre berørte i forbindelse med at saker blir kjent/ rettssaker avvikles. Også et akutt behov for å få bygd opp avdekningskompetansen hos strategisk plasserte medarbeidere i kommuneorganisasjonen.
2. Forebyggende arbeid: Fylkesmannen anbefaler at det gjennom flere underprosjekter jobbes mot et hovedprosjekt hvor målsettingen er å få utformet en helhetlig oppvekstplan for Tysfjord kommune, med handlingsdel.

Kunnskapsoppbygging, forebygging og styrking av kommunens arbeid med vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom vil være det langsiktige målet. Ut over dette er det viktig å snu vonde opplevelser/ erfaringer og kommunikasjon til en positiv og kreativ prosess hvor flest mulig får komme til orde, snakke ut, stille spørsmål og i fellesskap planlegge hvordan en ønsker seg at Tysfjordsamfunnet skal være fremover. Resultatet av denne prosessen bør være en helhetlig oppvekstplan

Organisering

Dersom Fylkesmannen skal ha det overordnede ansvaret for prosjektet, er det avgjørende at kommunen har tilstrekkelige ressurser til å forankre, følge opp, koordinere arbeidet og iverksette tiltak lokalt. Det anbefales derfor at det tildeles midler til å finansiere en lokal prosjektleder i 100% stilling. I og med at Tysfjord kommune deles i 2020 er det også viktig at kunnskap og kompetanse som bygges opp i prosjektet implementeres i de nye kommunene etter 2020. Følgende rammeorganisering av prosjektet foreslås:

Styringsgruppe:

Denne skal ha det overordnede ansvaret for prosjektstyringen og koordineringen mellom de ulike prosjektene. Det er viktig at denne gruppen ikke blir for stor. Styringsgruppen skal også

sikre at prosjektet har tilstrekkelig ressurstilgang og bidrar med å trekke inn relevant fagkompetanse der det er nødvendig. I første omgang bør styringsgruppen bestå av representanter fra Fylkesmannen, Tysfjord og Hamarøy kommune, Arran og politiet .

Koordinator/ samordner hos Fylkesmannen:

Ettersom det legges opp til flere parallelle prosjekter, med ulikt resultatløp, som en del av ett hovedprosjekt (oppvekstplan) med mange eksterne bidragsyttere, er det behov for en koordinator hos Fylkesmannen. Koordinatoren har et overordnet koordinerende ansvar for helheten i prosjektene. Koordinatoren har videre medansvar for at mål er beskrevet, ressurser organisert, sikre god informasjonsflyt og kommunikasjon mellom delprosjekter, rapportere status og fremdrift og foreslå korrektive tiltak ved avvik i framdrift og resultatoppnåelse. Oppstartsfasen vil være kritisk i den forstand at gjennomføringen av prosjektet er avhengig av at man får nødvendig involvering og samarbeid i startfasen.

Prosjektleder i Tysfjord kommune:

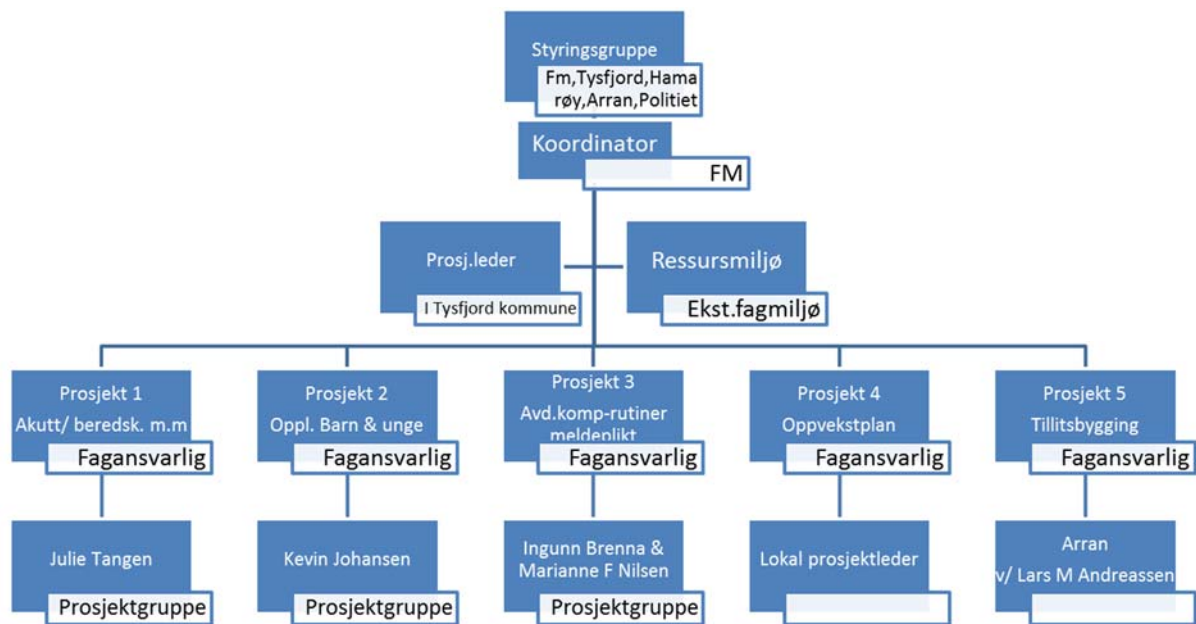
Ettersom målgruppen for de enkelte prosjektene befinner seg i Tysfjord kommune, vil det som nevnt være behov for stedlig prosjektledelse. Prosjektlederen vil ha det operative ansvaret for gjennomføring av prosjektene i Tysfjord kommune. Prosjektlederen vil ha hovedansvaret for at mål er beskrevet, ressurser organisert, sikre god informasjonsflyt og kommunikasjon mellom delprosjekter og samarbeidspartnere, rapportere status og fremdrift og foreslå korrektive tiltak ved avvik i framdrift og resultatoppnåelse. Videre vil prosjektleder ha ansvaret for at prosjekter og tiltak har tilstrekkelig forankring i kommunen, samt at gevinster fra arbeidet tas ut og implementeres.

Ressursmiljø:

Ressursmiljøet består i første rekke av aktører som har stilt sin kompetanse til disposisjon i oppfølgingsarbeidet. Disse kan trekkes inn etter behov både i oppstartsfasen og som rådgivere og bidragsyttere i prosjektene som er skissert. Aktuelle aktører er blant annet; RVTS Nord, NKVTS, SANKS, Árran, Bufetat ved RESAK, ATV, Nordland politidistrikt, Politidirektoratet, Helsedirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, m.fl.

Delprosjekter:

Skisse for de enkelte prosjektene vil redegjøres for under. Det legges opp til at det enkelte prosjekt også har en fagansvarlig som følger opp både det faglige innholdet og fremdriften i prosjektene. Hovedansvaret for gjennomføring ligger hos prosjektleder i Tysfjord.

Underprosjekter:

Delprosjekter sammenstilles til en helhetlig oppvekstplan for Tysfjord kommune. Her vil prosjektlederen i kommunen ha en sentral rolle.

Prosjekt 1: Akutt beredskap og oppfølging av ofre, overgripere og pårørende

Målsetting:

Kommunene må kunne sørge for forsvarlige og tverrfaglige helse og omsorgstjenester til personer som har opplevd vold og seksuelle overgrep, samt andre berørte. Kommunene skal sørge for likeverdige tjenester uavhengig av kulturell bakgrunn, etnisitet og religion.

Målgruppe:

- Personer utsatt for seksuelle overgrep og/eller vold, pårørende og andre berørte
- Mistenkte og/eller dømt for seksuelle overgrep og vold, pårørende og andre berørte

Bakgrunn og problemstilling:

Etter avdekking av flere overgrepssaker i Tysfjord kommune, ser vi at både Tysfjord og Hamarøy mangler gode rutiner for ivaretagelsen og oppfølgingen av ofre, overgripere og pårørende – både i den akutte fasen og oppfølgingen. Hovedintensjonen med prosjektet skal være å styrke det eksisterende tjenestetilbudet og klargjøre ansvarsfordeling innad i kommunen og med kommunens samarbeidspartnere.

Tysfjord og Hamarøy kommuner er flerkulturelle kommuner. Overgrepene som ble avdekket i Tysfjord har mange berørte i det samiske miljøet. Prosjektet må også ivareta helsetjenester til den samiske befolkningen, med tanke på samisk språk og kulturell forståelse.

Beskrivelse av prosjektet:

Kommunens helse og omsorgstjenester må ha hovedansvar for oppfølgingen av målgruppen. Tilbud om oppfølging på kortere og lengre sikt må planlegges og tilpasses den enkeltes behov. Her er det viktig med samordning og klargjøring av roller mellom ulike

instanser slik at de det gjelder slipper å oppsøke flere hjelpere enn nødvendig og gjenta sin historie. Det må utarbeides rutiner for relevante tiltak i den akutte fasen til de som utsettes for vold og overgrep slik at det er tydelig for de som skal hjelpe at de vet hva som skal gjøres. Ved nyoppståtte seksuelle overgrep og vold (innen 7 dager) må det finnes rutiner for medisinsk vurdering, psykisk ivaretagelse og videre henvisning. Ofrene skal få tilbud om videre oppfølging i hjelpeapparatet, og de skal vite hvor de kan søke hjelp. Det må utarbeides rutiner for langsiktig oppfølging av personer som har vært utsatt for vold og overgrep, samt deres pårørende og andre berørte. Dette er viktig for barn og ungdommers mentale helse både på kort og lang sikt. I denne delen av prosjektet bør en også ha fokus på barn og ungdom med utviklingshemming.

Det bør utarbeides rutiner for ivaretagelse av krisereaksjoner etter tidligere overgrep. Det må også utarbeides en plan for hvilket tilbud mistenkte, og eventuelt dømte, skal få. Flere av de mistenkte bor i kommunen, og vil ha et behov for oppfølging og behandling videre. Pårørende og andre berørte til mistenkte/dømte kan også ha et behov for å ha noen å snakke med.

Hjelpen må være lett tilgjengelig for de som har behov for det, og det må være tydelig hvor man kan henvende seg.

Foreløpige Tiltak:

- *Formalisert samarbeid med kriseteam i en større kommune.* Dette er allerede på plass. Hamarøy har avtale med krisesenter i Bodø, og Tysfjord har med Narvik. Det samme gjelder voldsmottak.
- *Formalisert samarbeid med politiet.* Må utarbeides.
- *Utarbeidelse av rutiner innad i de ulike tjenestene i kommunen, mellom kommunens egne tjenester og relevante instanser.* Dette gjelder både for ofre, pårørende, overgripere og andre berørte. Må utarbeides.
- *Plan for hvordan informasjonen skal nå best mulig ut bør utarbeides så snart som mulig.* Begge kommuner legger informasjon fortløpende ut på nettet via hjemmesider. Oppslag skal også opp på skoler, offentlige bygg. Under utarbeidelse.

Prosjekt 2: Opplæring av barn og unge

Målsetting:

Bevissthet rundt grensesetting og gode og dårlige berøringer. Styrke barn og unges kompetanse om hva seksuelle overgrep er, både fysiske, psykiske og på internett, og gi dem mot til å si nei.

Målgruppe:

Alle barn og unge skal delta i opplegget og skal tilegne seg grunnleggende innsikt i kroppen, seksualopplæring, grensesetting, hva overgrep er og hvordan man går fram ved mistanke om eventuelle overgrep.

Problemstilling:

Seksualitet og seksuelle overgrep kan være tabubelagte emner i samfunnet. Dette kan medføre mangelfull kunnskap om sex og samliv og hvilke grenser som gjelder for hva som er akseptabel oppførsel på området. Det må utvikles obligatoriske undervisningsopplegg for barnehagen og skolen der elevens kompetanse styrkes. Pedagogisk personell og helsepersonell må tilbys kompetanseheving for å kunne gi opplæring i dette innenfor rammene av en samisk, en læstadiansk og en minoritetsspråklig kontekst.

Beskrivelse av prosjektet:

Barnehagetilsatte, lærere og helsearbeidere som arbeider med barn og unge gjennomfører kompetanseheving i forebygging mot seksuelle overgrep blant barn og unge. Det utarbeides undervisningsopplegg i barnehagen og skolen for å sikre at alle som vokser opp har grunnleggende kjennskap til hva overgrep er, hva som er akseptabel intim kontakt og hvordan man går fram hvis man føler at man har blitt utsatt for et overgrep. Det vil vurderes om undervisningsoppleggene skal utarbeides både på samisk og norsk.

Sjøl om hovedfokus her er på offentlige instanser, vil foreldreperspektivet også være viktig. For å lykkes med det forebyggende arbeidet er skole-hjem-samarbeidet sentralt og det må finnes møte- og kontaktpunkter mot foreldrene i gjennomføringen av prosjektet.

I barnehagen vil fokus være på kroppen i grunnleggende forstand. Barna får opplæring i objektive grenser for berøring uavhengig av om barnet sjøl mener det er greit med mer intim kontakt. Det vil også fokuseres på å vise respekt for egne og andres følelser. I grunnskolen må det være større fokus på både hva som er akseptabelt at andre gjør mot deg, men i like stor grad hvor grensene går for din kontakt med andre, både fysisk, følelsesmessig og på internett. Grensesetting for deg sjøl og mot andre er sentralt. I videregående opplæring kan det være enda flere arenaer der seksuell omgang kan foregå og der det blir flere møter mellom ungdom fra lokalsamfunnet og storsamfunnet. Holdningsarbeid ikke minst fram mot russetida er her sentralt. Av erfaring kan det bli ei økning i henvendelser fra barn i etterkant av opplæring om kropp/seksualitet og overgrep. Det er viktig å ha en beredskap for å ta imot slike henvendelser.

Risikoanalyse:

Dette prosjektet har flere fallgruver man må være oppmerksomme på for å sikre god gjennomføring og ønskede resultater. Seksualopplæring er et tabubelagt tema det kan være vanskelig å ta opp. Det kan forventes ei vegring mot å ta opp disse temaene eksplisitt i barnehage og skole. Denne skepsisen kan komme både fra barnehagepersonell, lærere og foreldre. Prosjektet kan imidlertid ikke være frivillig og her må skole- og barnehageeier sikre at deres tilsatte gjennomfører de oppgavene det er forventet at de gjør i prosjektet. Dette kan også være et tema på foreldremøter slik at foreldre har fått førstehands informasjon om tiltakene. Det skal imidlertid ikke være mulig å reservere sine barn mot opplæringstiltaket. Både den nye rammeplanen for barnehagen, læreplanen i skolen, FNs barnekonvensjon og Grunnloven § 104 slår fast at barn skal ha vern mot overgrep. I arbeidet med å forebygge seksuelle overgrep vil det være behov for kompetanse om de lokale kulturelle forholdene i Tysfjord. Beredskap for å ta imot henvendelser må være på plass når man setter temaet på dagsorden i skoler og barnehager. Det er viktig at barn som åpner seg blir fulgt opp, og ikke blir overlatt til seg selv på grunn av manglende kapasitet eller kompetanse.

Mulige samarbeidsparter:

NKVTS og Statens Barnehus – Bodø vil kunne være sentrale samarbeidspartnere i dette tiltaket. De kan bidra med nødvendig spisskompetanse overfor kommunen. Samtidig er det avgjørende at det bygges opp en motivasjon hos barnehagetilsatte og lærere i kommunen slik at de kan gjennomføre mange av tiltakene til barna. Sortland kommune med deres prosjekt «Æ e mæ» som gikk ut på å forebygge seksuelle overgrep i lokalsamfunnet vil være til stor hjelp i prosjektfasen. Hamarøy kommune vil være en viktig samarbeidspartner og lensmannen i forbindelse med informasjon til russen. Skoler og barnehager må samarbeide

med andre tjenester i kommunen når de planlegger å sette temaet på timeplanen slik at det er beredskap for å ta imot eventuelle henvendelser.

Tidsperspektiv:

Barnehage- og skoleåret 2017-2018 skal brukes til å styrke kompetansen til barnehagetilsatte, lærere og helsepersonell på området. Fra høsten 2018 skal det eksistere et ferdig undervisningsopplegg for barnehagen og grunnopplæringa.

Prosjekt 3: Avdekkingskompetanse og rutiner for meldeplikt

Målsetting:

Målet er at alle som arbeider med barn og unge skal ha kunnskap om og kjenne igjen tegn på at barn og unge blir utsatt for seksuelle overgrep, eller andre former for mishandling eller alvorlig omsorgssvikt. De skal også ha kompetanse til å håndtere mistanke om seksuelle overgrep i tråd med gjeldende retningslinjer.

Målgruppe:

Alle som jobber med barn og unge, blant annet: helsesøstre, leger, jordmødre, ansatte i barnehage, skole og SFO, tannhelsetjenesten, psykisk helse og rus, barnevern, politi, evt. frivillige lag og foreninger.

Bakgrunn for problemstilling:

Å avdekke og forholde seg til mistanke om seksuelle overgrep er en utfordring for alt av helsepersonell, både faglig og menneskelig. Det kan være ekstra utfordrende å håndtere slike bekymringer i et oversiktlig samfunn der de fleste kjenner hverandre. Det er derfor viktig at offentlig ansatte får kunnskap om og blir tryggere på hvilke tegn de bør se etter, og hvordan mistanke skal håndteres. Kompetanse og felles retningslinjer kan være en støtte. Tysfjord og Hamarøy er flerkulturelle kommuner der Tysfjord har en betydelig andel samisk befolkning og inngår i forvaltningsområdet for samisk språk. Kunnskap om det kulturelle perspektivet er viktig i arbeidet med barn og unge. For barn og unge er det avgjørende at samarbeidet går så fort og sømløst som mulig dersom det oppstår en bekymring. Derfor må tematikken arbeides med på tvers av etater og sektorer i kommunen slik at man har felles retningslinjer for hvordan bekymringer skal håndteres nå de oppstår. Ustabilitet i tjenestene er et problem og dermed er det viktig med rutiner som gjøres kjent og implementeres.

Problemstilling:

Hvordan sikre avdekkingskompetanse og rutiner for meldeplikt blant våre ansatte som jobber med barn og unge?

Beskrivelse av prosjektet:

Barneverntjenesten er gitt et særlig ansvar for å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid. For å kunne ivareta denne oppgaven er barneverntjenesten avhengig av at andre som er bekymret for et barns omsorgs – eller livssituasjon melder fra om det. Barneverntjenesten har ansvar for å gjennomgå innkomne bekymringsmeldinger og vurdere om det er grunnlag for undersøkelse og/eller politianmeldelse.

Offentlige ansatte har meldeplikt. Det vil si at de skal gi opplysninger til barneverntjenesten av eget tiltak når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet, om det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt eller når et barn har vist vedvarende alvorlige

atferdsvansker. For å kunne ivareta meldeplikten, må ansatte ha kunnskap om hva som kan være tegn på at et barn kan være utsatt for overgrep, og hvordan samhandlingen med barnet og foreldrene bør ivaretas ved eventuell mistanke.

Kommunens barneverntjeneste og tverrfaglige samarbeidsteam må være rustet til å ta imot en eventuell økning av henvendelser. Det er viktig at tjenestene har kapasitet til å følge opp saker ved mistanke om overgrep, slik at det ikke går for lang tid, eller at barna i verste fall ikke får den nødvendige oppfølgingen.

Det skal utarbeides en kompetanseplan som blant annet skal inneholde:

- Kursdager/fagdager om meldeplikt

- Kursdager/fagdager om seksuelle overgrep

- Nettkurs for alle ansatte som jobber med barn og unge – Vold og seksuelle overgrep mot barn

- Vedlikehold

- Utarbeide felles retningslinjer

Risikoanalyse:

Tverrfaglig samhandling har tidligere vært en utfordring i kommunen. Etter medieoppslagene har det vært iverksatt tiltak i de enkelte tjenestene i form av bl.a. fagdager og handlingsplaner. Tiltakene har vært hensiktsmessige, men bærer preg av liten grad av systematikk og samordning. For at dette prosjektet skal lykkes er kommunen avhengig av å få til et tverrfaglig samarbeid mellom de relevante aktørene. Erfaringsmessig kan det være utfordrende å få samlet alle som arbeider med barn og unge til felles kurs av hensyn til den daglige driften. Et forslag er derfor å knytte kompetansehevingen til planleggingsdagene som allerede finnes for skole/barnehage, og åpne opp for at andre faggrupper deltar. En annen utfordring vil være å følge opp de iverksatte tiltakene over tid, slik at kompetansen og retningslinjene oppdateres og vedlikeholdes, i tillegg til å vedlikeholde samarbeidet med aktuelle instanser. Av erfaring kan det bli en økning av henvendelser og bekymringsmeldinger etter at det har blitt gitt opplæring omkring temaet. Kommunens tjenester må være rustet til å ta imot en eventuell økning av henvendelser.

Pr. i dag ser vi at Nord-Salten barnevern og tjenesten for psykisk helse og rus ikke har kapasitet til å imøtekomme et økt behov. Tjenestene må tilføres økte ressurser.

Mulige samarbeidspartnere vil kunne være:

- Fylkesmannen: kurs/fagdager om meldeplikten

- Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS):

- Kompetanseheving på seksuelle overgrep

- RVTS: Nettkurs for alle ansatte i barnehage og skole

- Bufetat v/Regionalt samisk kompetansesenter (RESAK)

- Bodø kommune og eventuelle andre kommuner

Prosjekt 4: Helhetlig oppvekstplan for kommunen

Målsetting:

Veiledning og bistand til å utvikle en strategisk oppvekstplan for kommunen. Oppvekstplanen skal bidra til at barn og unge i kommunen sikres et godt og trygt oppvekstmiljø. At barn og unge blir mer trygg på sin kropp, har større kunnskap om kropp generelt og at faren for overgrep blir betydelig redusert. Oppvekstplanen vil inneholde en rekke andre momenter

også, som fritidsaktiviteter, formelle og uformelle møtepunkter for barn og ungdom osv., men i denne konteksten fokuserer vi på det som berører den særegne situasjonen kommunen nå er oppe i.

Målgruppe:

Kommunens tilsatte, spesielt innenfor oppvekstsektoren.

Problemstilling:

For å sikre trygge og stabile oppvekstvilkår er det nødvendig med ei strategisk, helhetlig og langsiktig satsing på tiltak som utvikler trygge og sunne rammer for barn og unge i kommunen. Dette må inn i det overordnede helhetlige planarbeidet i kommunen og det må sikres en refleksjon rundt temaet som sikrer ei bærekraftig og robust satsing på sikre oppvekstvilkår i lokalsamfunnet.

Beskrivelse av prosjektet:

Både Fylkesmannen i Nordland og Tysfjord kommune har gått i dialog med kommuner som har hatt liknende situasjoner som den Tysfjord har i dag og der de har utviklet gode faglige og resultatorienterte prosjekter som har styrket fokus på både forebyggende arbeid og systemer for avdekking av overgrep. Oppvekstplanen skal, sjøl om den administrativt plasseres innenfor oppvekstfaglige området i kommunen, være sektorovergripende for å sikre at alle relevante ressurser tas i bruk for å sikre god måloppnåelse. Oppvekstplanen skal beskrive konkrete mål for hvilken kompetanse barn skal ha på området i ulike faser av barnehagen og i hvilke trinn i grunnskolen de skal lære de ulike temaene på. Oppvekstplanen skal sikre opplysning, kunnskap og sjølrefleksjon. Den skal også sikre at de ulike etatene i kommunen kjenner hverandres kompetanse slik at ressursene og hjelpeapparatet blir brukt mest mulig effektivt for å sikre størst mulig trygghet for barn og unge, men også for å sikre at om overgrep skjer får man den kvalitativt beste og mest effektive støtten.

Risikoanalyse:

En oppvekstplan som skal forebygge og forhindre overgrep vil være så vidt altoverbyggende at det kan være utfordrende å bygge konsensus politisk for arbeidet. Her er det nødvendig å utarbeide den slik at den er realistisk, konkret og gjennomførbar samtidig som man ikke gjør den så fleksibel at måloppnåelsen reduseres. Oppvekstplanen må således være forpliktende for alle ledd. Taushet og fortielse har i noen grad preget deler av den lokale kulturen i Tysfjord. Som kjent gjennomføres overgrep enklest, og i minst grad blir avdekket, i en kultur preget av fortielse og taushet. Derfor må planen sikre at man styrker og utvikler lulesamisk kultur samtidig som man kan ha en kritisk sjølrefleksjon rundt noen få elementer i kulturen som det kan være grunnlag for å endre. Inkludering av det samiske miljøet vil i denne saken være av stor betydning.

Mulige samarbeidsparter:

Árran lulesamisk senter og Sortland kommune vil være naturlige samarbeidspartnere i saken. Nord universitet er også en relevant partner. Oppvekstplanen må utvikles i nært samarbeid med nabokommunene.

Tidsperspektiv:

Skoleåret 2017-2018 vil brukes til å utvikle oppvekstplanen. Første utkast skal være ferdig innen utgangen av november. Deretter vil relevante instanser ha muligheter til å gi faglige

innspill før et andre utkast er ferdig innen utgangen av februar. Oppvekstplanen går så til politisk behandling i kommunen. Etter eventuell politisk godkjenning vil resten av våren brukes til den forberedende implementeringsfasen der de aktørene som skal medvirke i gjennomføringen inkluderes. Planen skal være klar for iverksetting i barnehage og skole 1. januar 2020.

Prosjekt 5: Tillitsbygging (Arran)

Søknad og prosjektbeskrivelse: vedlegg 1.

Finansieringsbehov

Det er betydelig usikkerhet knyttet til hva de faktiske utgiftene vil bli og behovet for ekstern finansiering

Finansieringsbehovet, slik som oppfølgingen er skissert her, anslås årlig til å ligge på ca. 3 mill. kroner. Dette inkluderer blant annet kostnader til prosjektleder, fasilitering av møtesteder, reiser og hospitering, oppbemanning av enkelte tjenesteområder, osv.

I første omgang vil det være viktig å få på plass en prosjektleder og nødvendig involvering i Tysfjord kommune. Fylkesmannen anser at det vil være en naturlig å tenke prosjektperiode frem til 01.01.2020 slik at arbeidet kan overføres til de nye kommunene som oppstår som resultat av kommunereformen. Det forutsettes at det arbeidet som blir gjort i forbindelse med oppfølgingen av overgrepssaken vil ha overføringsverdi både til de nye sammenslåtte kommunene og til andre kommuner som arbeider med lignende problemstillinger.

Oppsummering

- Fylkesmannen vurderer det som nødvendig å gjennomføre et prosjekt av dette omfang i Tysfjord kommune.
- En forutsetning for gjennomføringen av prosjektet er at det foreligger tilstrekkelig finansiering.
- Bidrag og finansiering av andre statlige aktører må avklares.
- Fylkesmannen i Nordland imøteser tilbakemelding fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet om videre oppfølging.

Vedlegg 1:

Søknad om midler til prosjekt tillitsbygging

Árran søker om midler for å ha kapasitet til å delta i hovedprosjektet jfr. Fylkesmannen i Nordlands skisse til tiltak av 23. juni 2017. Árran skal lede- og iverksette tiltak i delprosjektet 5; tillitsbygging. I tillegg er Árran bedt om å sitte i styringsgruppa og delta i arbeidsgruppe 3, samt gi innspill til øvrige arbeidsgrupper.

Árran søker om **kr. 2 400 000** for prosjektperioden des. 2017 – des. 2019.

Hovedmålet er å sikre et trygt oppvekstmiljø gjennom å styrke det gjensidige tillitsforholdet mellom den samiske befolkningen og offentlige myndigheter for å forbedre virkningen av offentlige tiltak og de øvrige tiltakene i hovedprosjektet. Tiltakene vil også bidra til at tillit og verdighet også styrkes internt i det samiske samfunnet.

I søknaden redegjøres det for den faglige bakgrunnen for delprosjekt om tillitsbygging og de forslag til aktiviteter og oppgaver som Árran foreslår gjennomført i prosjektet.

Opgavene og aktivitetene i delprosjektet kan sammenfattes i følgende punkter:

1. Overføring av kulturkompetanse
2. Videreføre og utvikle Árran som arena og møtested
3. Bistand samiske organisasjoner, iverksette andre tiltak.

Árrans foreslåtte delprosjekt vil gjennomføres i nært samarbeid med prosjektleder for hovedprosjektet og de øvrige delprosjektene. Gjennom dette tiltaket vil det høstes erfaringer som har stor overføringsverdi til andre områder, spesielt samiske bosettingsområder.

Prosjektet foreslås avsluttet i slutten av 2019.

Bakgrunn

SAKSBEHANDLING

Det vises til møte om overgrepssaken i Tysfjord kommune, med Kommunal- og moderniseringsminister Jan Tore Sanner m.fl., 14. juni 2017, hvor også Árran deltok. Árran sendte et notat 12. juni 2017 til KMD om Árrans arbeid med Tysfjordsaken. Árran leverte også en søknad om midler til KMD, til ulike tiltak på møtet den 14. juni 2017.

Det vises videre til at Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) 16. juni 2017, ga Fylkesmannen i Nordland oppdrag om å koordinere arbeidet med å følge opp den aktuelle situasjonen i Tysfjord kommune. Fylkesmannen i Nordland responderte til KMD i brev 23. juni 2017 med forslag til en plan for koordineringsarbeidet og med forslag til oppfølgingstiltak. I brev av 30. juni 2017 fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet til Fylkesmannen i Nordland ble det foreslått at en styringsgruppe for prosjektet Jasska-trygghet, bestående av Fylkesmannen, Tysfjord og Hamarøy kommuner og Nordland politidistrikt, ble utvidet med en representant for det samiske miljøet i styringsgruppen, og ba om at Árran ble inkludert i styringsgruppen.

Árran ba om møte med administrasjonen i KMD i 7. juli 2017. Møtet gjaldt det Árran oppfattet som manglende samisk inkludering i både prosess og i innhold til forslag til tiltak. Dette gjaldt i første rekke tiltak rettet mot tillitsbygging mellom offentlige myndigheter og den samiske befolkningen. Dette ble også tatt opp i møte med Statssekretær Anne Karin Olli, samt Fylkesmannen i Nordland i møte på Árran 14. august 2017.

I konstituerende styringsgruppemøte 23. august 2017 ble Árrans innspill drøftet, noe som medførte at Árran ble bedt om å lede et nytt delprosjekt; delprosjekt 5 - tillitsbygging. I tillegg er Árran bedt om å delta i arbeidsgruppe 3 - Opplæring av barn og unge.

På oppstartsmøtet 12. oktober 2017 Prosjekt- og plan- Tysfjord kommune, deltok Árran og la frem en skisse til prosess og tiltak. Árran ble på bakgrunn av dette og et møte med Fylkesmannen i Nordland v/Robert Isaksen 19. oktober 2017, bedt om å utarbeide en søknad om midler for Árrans deltakelse i hovedprosjektet.

På det tidspunktet den første søknaden ble utarbeidet var Árran ikke oppnevnt i styringsgruppa og arbeidsgrupper, og delprosjektet om tillitsbygging var ikke inkludert i hovedprosjektet. Denne søknaden fokuserer hovedsakelig på tiltak for å kunne gjennomføre det oppdraget Árran er bedt om.

ÁRRANS GRUNNSYN

Styret for stiftelsen Árran påpekte i sak 17/ 2016 «*Uttalelse vedrørende seksuelle overgrep i Tysfjord*» at det ikke skal være tvil om at skylden for overgrepene ligger hos de som har begått disse lovbruddene. Videre uttalte styret at «*den samiske befolkningen må også ta selvkritikk for at grensene for hva som er akseptabel adferd er flyttet. Individets ukrenkelighet må respekteres. Det er behov for å motarbeide manglende varsling og identifisere og motarbeide holdninger, kulturelle normer, verdier og adferd som krenker barns, unges og kvinners selvsagte rettigheter*».

Styret påpekte også at «*Den apostoliske lutherske førstefødte forsamling har historisk stått sentralt som verdiformidler blant samene i Divtasvuodna/Tysfjord. Styret anser det som en selvfølge at også denne forsamlingen stiller seg kompromissløst på barns, unges og kvinners side*».

På den annen side uttalte styret at «*Når mange barn over lang tid har blitt ofre for slike handlinger, er det grunn nok til å trekke konklusjonen at i denne saken har mange sviktet, og i særdeleshet offentlige institusjoner som skal ha barnas beste som sitt mål. Tausheten vi hører om, har muliggjort overgrep og taushetens pris har vært for stor*» og videre at:

«Mange av presseoppslagene og kommentarene i media peker på at den manglende tilliten den samiske befolkningen har til det offentlige, bl.a. skyldes historisk undertrykkelse. Selv om mye bra har skjedd de siste tiårene, preger virkningene av fornorskningen enda samenes oppfatning av myndighetene. Det er i første rekke offentlige myndigheter som har ansvaret for at tilliten gjenoppbygges slik at nasjonale målsetninger også kan oppfylles overfor den samiske befolkningen. En likeverdig helse- og sosialtjeneste for den samiske befolkningen krever at det etableres en behandlingsskjede som har tilstrekkelig kultur- og språkkunnskap».

HVA ER TILLIT?

I rapporten *Tillit som betingelse for samarbeid og utvikling i nord* (NORUT rapport 15 /2006), skjelner man mellom ulike former for tillit. Tillit er en fundamental betingelse for samarbeid og utvikling. Tilliten handler om å stole på hverandre. Tillit er forankret i gjensidig forståelse og forpliktelse, i forutsigbarhet og bekreftelse. Den ene formen for tillit handler om grunnleggende tillit eller troverdighet, og at man kan ta for gitt en rekke forutsetninger for samhandling og samarbeid – og at andre deler disse. Denne *prekontraktuelle tilliten* bygges over tid og er forankret et kulturelt felleskap, dvs at man har lært et felles sett sosiale koder og handlingsregler.

Tillit er ikke statisk, den er en dynamisk sosial kvalitet. Særlig viktig i så måte er relasjonell tillit. *Relasjonell tillit* er bygd på nærhet i en eller annen form. Nærhet dreier seg først og fremst om nærhet forankret i samhandling ansikt-til-ansikt i familie, vennskaps- og kjennskaps relasjoner. Nærhet handler også om ulike former for formidlet nærhet eller fellesskap. Fellesskapet sikrer forutsigbarhet, at en deler normer og regler og at medlemmene lar seg forplikte av dem, derigjennom etableres tillit. Denne formen for tillit omfatter et 'vi' som er avgrenset i forhold til 'de andre'. *Strukturell tillit* er basert på formelle strukturer slik som lover, regler, standarder og kontrakter som inngir forutsigbarhet gjennom å bidra til å klargjøre rettigheter og plikter. Strukturell tillit institusjonaliseres over tid. Ved å forankre tillit i legitime formelle strukturer, kan tillit overføres til fremmede.

TILLIT I TYSFJORDSAKEN

I Tysfjordsaken er det hevdet at det eksisterer en manglende grunnleggende (prekontraktuell) tillit til kommunen, eller offentlige myndigheter. Fra samiske hold stilles det spørsmål ved om samiske rettigheter tas seriøst, om man bli trodd hvis man forteller sin historie, om man blir behandlet med respekt, om de har innsikt eller kulturforståelse osv. Dette handler om verdighet og likeverdighet, både i form av opplevd verdighet, men også i praksis. Sagt på en annen måte handler det om at ens samiskhet anerkjennes, forstås og verdsettes. I denne formen for tillit kan det også tenkes at det stilles spørsmålsteget fra (enkelt personer hos) offentlige myndigheter om samer er like glade i sine barn som andre i samfunnet, eller om at det er mangel på respekt for loven blant samene, siden så få overgrep er anmeldt tidligere.

Meningen er ikke her å påstå at slike meninger eller holdninger eksisterer, men for å poengtere at hvis det ikke eksisterer en grunnleggende tillit vil mistenkeliggjøring og egenskapsforklaringer dominere og tiltakene som foreslås vil være utilstrekkelige. Eksempelvis vil tiltak som skal rette opp i «ukultur» neppe ha langsiktig ønsket effekt om dette innebærer at den samiske kulturen i seg selv mistenkeliggjøres eller ikke verdsettes. En variant av denne formen for tillit «intern samisk tillit», skal omtales grundigere nedenfor. Gitt manglende grunnleggende tillit til offentlige myndigheter og kanskje også hverandre, må en vellykket tillitsbygging også ta høyde for å bygge verdighet, stolthet, synliggjøre og akseptere historien og de personlige fortellingene til ofrene, men også fokusere og utfordre på f.eks. egne kulturelle verdier.

For å videre utdype tillitsbegrepene ovenfor, kan stilles det spørsmålsteget fra samisk hold om nærheten eller fellesskapet er forankret i tilstedeværelse, i det dagligdagse og i symbolsk formidlet forstand. Inngår det samiske i fellesskapet «vi i kommunen», finnes det samiskspråklig tolk eller helsesøster, har kommuneledelsen forpliktet seg overfor det samiske, er det gjort nok for å skaffe samisklærere, blir samiske stedsnavn skiltet, inkluderes det samiske i kommuneplanleggingen osv.?

ÁRRANS ARBEID MED TILLIT

Árran ønsker å bidra til å utvikle en strukturell gjensidig tillit hvor det stoles på at tjenestene er likeverdige og basert på kulturforståelse og at det samiske er en naturlig del av helse- og sosialtjenestene, politiet, skoleverket osv.

Dette vil endre den grunnleggende tilliten og forutsetter en nærhet, et felleskap, kompetanse og kulturforståelse, relasjonsbygging, samarbeid m.m. En tillitsfull situasjon innebærer at likeverd mellom folk er omsatt i praksis. Dette betyr ikke (politisk) enighet i ett og alt, men at de grunnleggende premissene er klargjort.

Fornorskningens konsekvenser for folks selvfølelse og identitet er bl.a, godt beskrevet i Henry Mindes artikkel Fornorskinga av samene - hvorfor, hvordan og hvilke følger? (Samisk skolehistorie 1- Davvi Girji, 2005).

I vårt tilfelle handler det om å påpeke hvordan fornorskning medførte mindreverdighetsfølelse og skam knyttet til egen kultur, språk o.l. Men fornorskingen og dens konsekvenser er ikke et tilbakelagt tema. Når undersøkelser viser at samiske kvinner opplever nærmere 20 prosent mer vold enn det norske kvinner gjør, så er det ikke fordi samer er mer voldelige eller tilbøyelige til å foreta overgrep. Senter for samisk helseforskning har gjennom to rapporter vist at samer i dag opplever mellom fem og ti ganger så mye diskriminering som etniske nordmenn.

I hovedprosjektet Jasska skal vi både forebygge nye overgrep, gi hjelp til ofrene, men vi skal også bygge et nytt samfunn. Både ofre og overgripere skal fortsette å leve i samme lokalsamfunnet og har slektninger og familier som alle er en del av lokalsamfunnet. De seksuelle overgrepene har medført tap av verdighet. Tap som kommer i tillegg til fornorskningens langsiktige konsekvenser som språktap og følelse av lavere egenverdi som same.

HVORDAN BYGGE TILLIT?

Av det ovenstående fremgår det at tillit og tillitsbygging må omfatte tiltak på flere områder. Styrets poengtering av å se på historiske årsaker til taushet og manglende tillit, omtales grundig i en rapport utgitt av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS); «*Om du tør å spørre, tør folk å svare*». Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn (Rapport nr.2, 2017). Rapporten er en grundig gjennomgang av erfaringer fra flere samiske områder:

«Bakteppet for vårt prosjekt er tidligere forskning som viser at mange voldsutsatte opplever ulike typer av barrierer som hindrer dem fra å søke hjelp eller å anmelde volden.

Forskningen tyder også på at voldsutsatte personer med etnisk minoritetsbakgrunn kan oppleve særlige utfordringer i sin kontakt med hjelpetjenestene. Studier av samiske brukeres møte med helse- og sosialtjenestene tyder på kulturelle utfordringer og språklige barrierer» Deltakerne i studien fremhevet blant annet viktigheten av samisk språk- og kulturkompetanse hos hjelpeapparat og politi og at kunnskap om samisk kommunikasjon og samisk kultur, kan bidra til økt tillit og forståelse i møte med berørte av vold med samisk tilknytning.

Videre heter det at kunnskap om mindre verbale og mer indirekte samiske kommunikasjonsmåter, hvor taushet, kroppsspråk og metaforer kan ha betydning, var ifølge deltakerne særlig viktig for ansatte å være klar over når det gjaldt skambelagte temaer.

Anbefalinger og sentrale behov ble løftet frem, knyttet til bedring av kommunikasjon og økt tillit mellom berørte av vold og hjelpeapparatet, at ansatte i tjenestene må våge å gå inn i tabubelagte og sensitive temaer, samt at det må satses på økt samarbeid og kunnskapsutveksling.

For delprosjektet betyr dette at kompetansebygging, språk- og kulturforståelse hos hjelpeapparat og politi, må ses som et fundament for tillitsbygging. Gjennom kjennskap til den lokale samiske kulturen kan hjelpeapparatet opptre sensitivt og med verdighet. I rapporten fremheves det at ikke-samiske ansatte må vise ydmykhet og sensitivitet i møte med samiske familier, men kritiserte samtidig dem som trår alt for forsiktig, i frykt for å stigmatisere og virke krenkende.

Árran vil fokusere på å bygge det vi kaller intern tillit, tillit internt i det samiske samfunnet, til hverandre og til myndighetene. Fornorskningens konsekvenser var bl.a. skam og mindreverdigfølelse og det å bygge stolthet, identitet og verdighet er deler av løsningen. Gjennom å tematisere og problematisere slike sammenhenger, kan også endringsprosesser iverksettes.

DE OVERGREPSUTSATTES PERSPEKTIV

En del av det å bygge tillit handler om å ta den utsattes perspektiv. På informasjonsmøtet 23.august ble dette etterlyst. I debatten omkring «Tysfjordsaken» har det vært en tendens at de utsattes stemme er forsvunnet. De som tar ordet på møter er gjerne opptatt av problemer på samfunnsnivå. Vi ser det som nødvendig å få de utsatte i tale og få høre deres perspektiv. Hvilke behov har de som har stått frem? Hva er utfordringene i deres liv? Gjennom å få avdekke behov kan vi være mer spesifikk når det gjelder tiltak. Det vil også gi oss kunnskap om tiltak som er nødvendig på samfunnsnivå. Dette kan skje på ulike måter; fokusgrupper, lukka seminar med klar målgruppe, temakvelder. Målet er å invitere de utsatte til å fortelle om sine utfordringer, hva har det at han/hun stod ført med seg? Målgruppen kan da være andre utsatte, inkludert nærmeste pårørende. Her vil det være naturlig med et samarbeid med SANKS. Et annet tiltak kan være å etablere selvhjelpsgrupper i samarbeid med kommune og SANKS.

I de samiske samfunnene har fellesskapet og spesielt slekta stor betydning. Å oppleve seg som same sammen med andre samer gir både identitet og tilhørighet. Kontakten med og avhengigheten av andre, spesielt slekta, har medført at å komme godt overens med hverandre er en sentral samisk verdi. I et slikt miljø kan dere være vanskelig å fortelle om at man er blitt utsatt for vold og overgrep og den enkelte kan måtte betale en høy pris for å få tilhøre fellesskapet.

Et tiltak kan være at vi gjennom seminar og fokusgrupper løfter opp lojalitetsproblematikken. Dette kan skje gjennom at vi inviterer folk fra andre kulturer til å dele sine erfaringer, f.eks minoritetskulturer i Norge og andre urfolk. Eller kanskje Vigdis Hjort som kan komme og fortelle om hvor vanskelig det kan bli i en familie når noen rapporterer om overgrep. Slike tiltak kan bidra til gode arena for samtale om problematikken og gjennom å spille oss selv i andre, kan vi få et større perspektiv.

ÁRRAN SOM ARENA FOR PERSONLIGE FORTELLINGER

Árran har tatt mål av seg til å være et «gråtested». I det ligger det at vi tar imot folks fortellinger om tap, sorg, smerte, assimilering og fornorskning. Fortellingene har stått i sentrum i vårt arbeid med tabutema på Árran, også når det gjelder seksuelle overgrep. En rekke personer har vært invitert til å dele sine fortellinger med oss. Tanken bak er at personlige beretninger skaper engasjement og åpner for gjenkjennelse og derigjennom en større refleksjon rundt det aktuelle temaet. Fortellingene er blitt presentert gjennom

utstillinger, sang og musikk, artikler i Bårjås, på temakvelder og ulike seminarer og workshoper.

Utfordringen har vært å ivareta de som forteller på en god måte, spesielt siden temaet i fortellingene ofte har vært kontroversielt i samfunnet. Mange har vegret seg fra å delta. Flere har fortalt om lojalitetskonflikter, selv har de ønsket å fortelle, men samtidig har de kjent på en norm i samfunnet som tilsier at «*man ikke skal rippe opp i gamle sår*». For å ivareta fortellerne bedre, har vi forsøkt å skape og utvikle gode metoder med klare rutiner for å følge opp alle som bidrar med personlige fortellinger i ettertid.

Selv om vi har forsøkt å etablere gode rammer, er det fremdeles etiske utfordringer forbundet med personlige fortellinger. Historiene kan være svært personlige og kan handle om store utfordringer folk har møtt i livet. Andre mennesker kan ufrivillig bli trukket inn i fortellingen uten at deres stemme blir hørt. Problemstillinger som vi trenger å se nærmere på er: Hvordan ivareta fortelleren på en bedre måte? Hvilke behov har den som forteller på forhånd og i ettertid? Hvilke konsekvenser kan det å dele en personlig beretning ha for fortelleren? Rapporten til NKVTS peker på en del sentrale trekk for også å forstå og tilnærme oss Tysfjordsaken. Kulturelle forhold som kollektivitet, slektskapsrelasjoner, lojalitet, m.m. medfører barrierer mot å søke hjelp. Rapporten peker også på at taushet kan skyldes følelser som skam, tabubelagte temaer, men også interne kulturelle forhold knytte til religion, mytene om den sterke samiske kvinnen- og mannen m.m.

KJØNNSPERSPEKTIVET OG RUSMISBRUK

De fleste av overgriperne som er identifisert er menn og ofrene er som oftest kvinner. Et mindretall av ofrene er gutter/menn. Det innebærer at det er et klart kjønnsperspektiv i saken. Det bør drøftes hvordan dette perspektivet kan være med å belyse saken. En aktuell fremgangsmåte er å drøfte mannsrollen i Tysfjord gjennom seminarer og workshoper.

Flere av overgriperne har alkohol-/rusproblemer. Problemene blir ikke mindre av at overgriperne er stigmatisert og har skyldfølelse. Dette er også et tema som bør løftes opp i prosessen og Årran bør samle inn og distribuere informasjon om ulike hjelpetiltak og eventuelt stille sine lokaler til disposisjon for selvhjelpsgrupper. Det ta sikte på tett samarbeid med SANKS, ruskonsulent i kommunene m fl.

Forslag til tiltak

Árran foreslår at delprosjekt 5 Tillitsbygging gjennomføres over en toårsperiode, fra og med 4. kvartal 2017 til og med 4. kvartal 2019. Delprosjektet ledes av en intern prosjektleder som faglig rapporterer til en referansegruppe og administrativt til Árrans direktør som prosjekteier. Árran står ansvarlig overfor bevilgende myndigheter for at tiltak gjennomføres i henhold til plan og budsjett, er innfor regelverk for offentlig virksomhet, at regnskap føres og revideres og at rapporter produseres og oversendes til rett tid. Det foreslås at det utarbeides en midtveisrapport i slutten av 2018 og en hovedrapport etter prosjektperiodens utløp i 2019. Oppgavene og aktivitetene i delprosjektet kan sammenfattes i følgende punkter:

1. Overføring av kulturkompetanse
2. Videreføre og utvikle Árran som arena og møtested.
3. Bistand samiske organisasjoner, iverksette andre tiltak.

1. Overføring av kulturkompetanse

I hele prosjektperioden skal Árran samarbeide med øvrige aktører i prosjektet for å tilby opplæring i samisk kulturkunnskap og kulturforståelse, og poengtere viktigheten av samisk språk. Árran skal være en samisk ressurs i Tysfjordprosjektet gjennom å:

- Delta i styringsgruppa med to personer.
- Lede delprosjekt 5 Tillitsbygging.
- Delta i arbeidsgruppe 3.
- Gi innspill til øvrige arbeidsgrupper.
- Samarbeide med prosjektleder for hovedprosjektet.
- Fortsatt være talspersoner for bygda/det samiske samfunnet - fortsatt være mediekontakt.
- Samarbeide med SANKS om spesifikke tiltak.
- Samarbeide med kommunene Tysfjord/Narvik og Hamarøy om samisk tillitsbygging og gi innspill til relevant samisk innhold i arbeidet i Fellesnemndene.
- Gjennomføre kurs i samisk kulturforståelse til offentlige myndigheter m.fl. etter nærmere avtale.

2. Videreføre og utvikle Árran som arena og møtested

Árran skal fortsatt være en arena og møtested for overgrepsutsatte, lokalbefolkningen og andre grupper ved behov. Tiltak vi ønsker å fokusere på er bl.a.:

- Dokumentasjon av arbeidet som er gjort og gjøres ved Árran.
- Evaluering og videreutvikling av metodikken. Oppsøke de som har bidratt med personlige fortellinger på Árran. Hvordan var deres opplevelse? Hva kan gjøres bedre? Hvilken betydning har det å dele sin personlige fortelling på Árran hatt i deres liv? Hva trenger de nå?
- Seminar om å bruke personlige fortellinger som metode. Kunnskapsinnhenting fra andre institusjoner.
- Árran ønsker også å ta et samisk nasjonalt ansvar. Vår erfaring i arbeidet med metodiske og etiske utfordringer ved å ta imot vanskelige historier, ønsker vi å dele med andre samiske institusjoner og museer. Vi ønsker et samisk BRUDD-prosjekt, jfr. det tidligere nasjonale BRUDD-nettverket til ABM-utvikling/Norsk kulturråd. Dette

vil være et viktig og påkrevet arbeid som et ledd i det nylige stortingsvedtaket om å se på konsekvensene av fornorskningen.

- Fokuserer på kjønnsroller også om samiske menn og kjønnsroller. Arran samarbeidet i 2012 med Reform – Ressursenter for menn og KUN- senter for kunnskaps og likestilling om en samisk mannskonferanse. Det ble der foreslått en rekke tiltak som i liten grad er fulgt opp.
- Opphoping av vold og overgrep i samfunnet vitner at kvinner og barn har lav status. Hva kan gjøres for å høyne deres status? Hvordan løfte kvinnestemmen? Hvordan ansvarliggjøre kvinner?
- Fokuserer på alkohol- og rusrelaterte problemstillinger, særlig blant menn. Tilby en arena for kunnskapsoverføring og hjelp til selvhjelp.

3. Bistand samiske organisasjoner- iverksette andre tiltak

Arran vil bistå samiske organisasjoner med punkttiltak for å øke kunnskapen om overgrep. Her ønsker vi å bidra til at det:

- Arrangeres en stolthetskonsert med mange ulike artister på nyåret 2018. Kostnader til gjennomføring søkes særskilt finansiert.
- Bistå den samiske ungdomsorganisasjonen DSJ, f.eks. med å være en støtte til å gjennomføre og arrangere seminar for ungdom om seksualitet, grensesetting e.l.

Tidsplan

4. KV. 2017: OPPSTART

- Finansiering.
- Oppstart delprosjekt 5 Tillitsbygging.
- Etablere referansegruppe.
- Utarbeide detaljert aktivitets- og tidsplan for arbeidet i samarbeid med hovedprosjektet.

2018: ÅR 1

- Gjennomføring av tiltak innenfor oppgaver/aktivitet 1 - 3.
- Midtveisrapport.

2019: ÅR 2

- Gjennomføring av tiltak innenfor oppgaver/aktivitet 1 - 3.
- Evaluering/sluttrapport.
- Avslutning av prosjektet.

Kostnader

Árran anmoder om ressurser tilsvarende ett årsverk i tre år for å planlegge, koordinere og lede gjennomføringen av tiltak på kort og lang sikt. Kostnaden på seniorrådgivernivå er beregnet til ca. 1,15 mill. kr. per år, slik:

Personalkostnader inkl. sos. kostn.	kr. 875 000
Overhead 20 %	kr. 175 000
Reisekostnader etc.	kr. 100 000
Sum	kr. 1 150 000

Det søkes også om dekning av kostnader for 1 måned i 2017, tilsvarende kr. 100 000.

Varrudagáj/Med hilsen
Árran